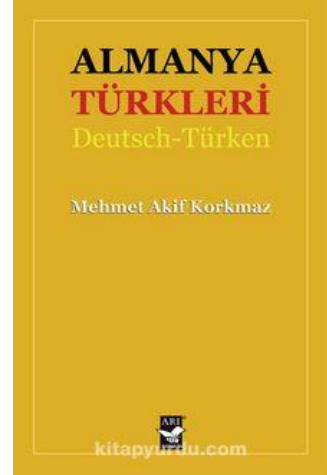

KİTAP DEĞERLENDİRME/BOOK REVIEW

Mehmet Akif Korkmaz, ALMANYA TÜRKLERİ, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2021, 312 s., ISBN: 978-625-7018-54-8.*

*Makbule SEVİNÇ***

Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet Akif KORKMAZ'ın "Almanya Türkleri" adını taşıyan kitabı Arı Sanat Yayınevi tarafından 2021 yılı Kasım ayında yayımlanmıştır. Mehmet Akif KORKMAZ, lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde tamamladıktan sonra Almanya Köln Üniversitesinde lisansüstü eğitim almıştır. Hacettepe Üniversitesi Türk Halk Bilimi alanında Doğu Karadeniz Türkü Kültürü üzerine yüksek lisansını ve ardından Almanya Türkleri konulu teziyle doktorasını tamamlamıştır. Almanya'da Passau Üniversitesi Türkçe Okutmanlığı ve sonrasında Gümüşhane Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyeliği yapan yazar, 2017 yılından bu yana Giresun Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümündedir. Son altı yıllık süreçte lisansüstü öğrencilerine Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun illeri folkloruna ilişkin alanlarda tez danışmanlığı yapan yazar, araştırma konularını gerçek yaşam olaylarından seçmeyi tercih etmektedir. Almanya Türkleri adlı eserin okuyucu ile buluşması, yazarın lisansüstü eğitimi ve sonrasında farklı dönemlerde Almanya'da geçirdiği uzun dönemli bir araştırma sürecinin ve yaşanmışlığın kitaplaştırılmasıyla gerçekleşmiştir. Yazarın doktora

* Gönderim Tarihi: 26.12.2023. Kabul Tarihi: 15.01.2024.

** Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, GİRESUN. makbus_28@hotmail.com, ORCID: 0009-0002-1564-9294.

tezinden ürettiği kitapta Almanya Türklerinin göç süreçlerinin, sosyal ve kültürel özelliklerinin, köken ülkeye ait gelenek ve göreneklerinin, dünyaya bakış açılarının Almanya'daki yaşamlarına etkileri ve diasporadaki yaşam farklı perspektiflerden ele alınarak tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Yazar, çalışma konusunun amacını Almanya'da yaşayan Türk toplumunun genel resmini çizmek ve bütüncül bir değerlendirme yapmak olarak ifade etmiştir. Almanya'da yaşayan Türklerin anlatıları, kültürleri ve dilleri bu çalışmanın üç temel noktası olarak belirlenmiştir. Kitabın Köprüler, Sınırlar, Kapılar, Hayatlar, Kimlikler adlı giriş bölümünde çalışmanın konusu, yöntemi ve yapısı üzerinde durulmuştur. Çalışmada bağlam merkezli halkbilim kuramlarından olan performans teori kullanılmış olup kişilerin anlatıları, iletişim eylemi, anlatım icrası, sözlü anlatım metni çerçevesinde değerlendirilmiştir. Saha çalışması öncesinde konuya ilişkin kapsamlı literatür taraması yapılmış ve teorik kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu çalışmadaki alan araştırması Almanya ile Türkiye arasında geniş bir hatta gerçekleşmiş olmakla birlikte yazarın iki ayrı dönemdeki çalışmalarını kapsamaktadır. İlki 1990-1996 yılları arasında KRW eyaletinde Schwerte, Dortmund, Bochum, Mainz, Köln ve Essen gibi şehirlerde yaşantı içerisinde katılımlı gözlemlere dayanır. İkincisi ise 2008-2012 yılları arasında ise Berlin, Münih, Schwerte, Stuttgart, Regensburg, Fürth, Nürnberg, Passau, Bad Füssing ve Avusturya'nın Scharding ,Branau şehirlerinde yerleşik olan Türk toplumu ve bireyler üzerinde yapılmıştır. Almanya'da iş yerlerinde, evlerde, sosyal mekânlarda, şehirlerde yüz yüze yapılmış kayıtlı ve kayıtsız görüşmeler, gözlemler, konuşmayı destekleyici fotoğraflı belgeler, çalışmanın tabanını oluşturmaktadır. Görüşülen kişilerin cinsiyet, yaş, kuşak profilleri dikkate alınarak görüşme için hazırlanmış soru metinleri kullanılmıştır. Gerekli görüldüğü durumlarda uzaktaki görüşmecilerle telefon ve video görüşmeleri yapılmıştır. Yazarın Almanya'da uzun yıllar eğitim ve iş amaçlı bulunması nedeniyle yaşamın doğal akışı içinde sivil ve kamusal alanlarda kurduğu iletişimlerin çalışmadaki payı önemlidir. Sözlü anlatımlar anketlerle zenginleştirilmiş, Alman halkbilimci H. Bausinger'in saha çalışmalarında uyguladığı yaşayan kültür yaklaşımı doğrultusunda yorumlanmıştır.

Kitapta giriş bölümünden başka üç bölüm bulunmaktadır. Üç bölümün ardından sonuç, kaynakça, ekler, yer ve kişi adları dizini yer almaktadır. Kitabın Türkiye'den Almanya'ya İşçi Göçü ve Problemi adlı birinci bölümünde Almanya ile ilgili genel bilgilere yer verilmiş ve göç olgusu geniş bir perspektifle işlenmiştir. 1960'lı yıllardan 2020'li yıllara kadar olan süreçte Almanya Türk işçi göçünün geçirdiği değişim ve dönüşüm süreci anlatılmıştır. Misafir işçilikten kalıcı yurttaşlığa kadar geçen sürede Almanya'da üç nesil göçmen kuşak birlikte yaşamaktadır. İlk nesil göç ederken ardında ailesini ve akrabalarını ve tüm yaşanmışlıklarını bırakmıştır. İkinci nesil de ilk nesil gibi Türkiye'de doğmuş fakat diasporada yetişmiştir. Okul, meslek ve sosyal

hayatları Almanya'dadır. Türkiye'de geçirdikleri zamanlar az dolayısıyla anayurtla olan bağları ebeveynlerinkinden farklıdır. Almanya'da doğan üçüncü kuşaklar ise Almanya Türkleri, yazarın deyimiyle "Atürkler" dir. Onlar için Türkiye, geride bırakılmış atalar ülkesidir. Bu bağlamda yazarın "ilk nesil için arkada, ikinci nesil için eskide, üçüncü nesilden itibaren geçmişte kalan yurt Türkiye'dir" ifadesi dikkate değerdir.

Göçmen vatandaşların oluşturdukları göç ağları ve göç bağları kavramlarını açıklayan yazar, getto adı verilen diasporik Türk mahallelerinin oluşumları ve yapılanmaları ile ilgili kapsamlı bilgiler vermektedir. Göçmenlerin yaşamında Türkiye, hayal edilen gerçeküstü bir mite dönüşürken Almanya reel vatan olmuştur. Böylece köken dilini konuşup köken kültürüne ve dinine göre sosyal yaşamlarını oluşturdukları gettolar, göçmen vatandaşların psiko mekânları haline dönüşmüştür. Bu noktada göçün sosyolojik olduğu kadar psikolojik arka planına dikkat çekilmektedir. Bu anlamda Türkiye'de gurbetçi Almanya'da yabancı göçmen kimliğinin bireyler üzerinde oluşturduğu sosyal ve toplumsal baskının psikolojik etkileri irdelenmektedir. Yine bu bölümde Almanya Türklerinin oluşturduğu ekonomik, sosyal ve siyasal kurumlardan geniş çerçevede bahsedilmekte ve özellikle ailenin Almanya Türkleri için diğer sosyal kurumlardan çok daha önce yapılandırılmaya başladığına işaret edilmektedir. Almanya Türk işçi ailesinin gündelik yaşamları, çevreleriyle olan ilişki ve etkileşimleri dini ve kültürel aktivitelerinin kendi değerleri, gelenekleri bağlamında şekillendiği ifade edilirken kandil geceleri, dini bayramlar, sivil toplum örgütlerinin düzenlediği hemşeri, yöre eğlenceleri ve Türk yemek kültürüne ilişkin bilgiler verilmektedir.

Kitapta geçiş dönemlerine ait doğum, evlenme ve cenaze süreçlerindeki uygulamalara ait çeşitli bilgiler yer almaktadır. Gebelik durumunda doğumun hastane şartlarında gerçekleşmesi, evde bebek odası için yapılan hazırlıklar ve bebeğin kulağına ezan okuma âdetinden bahsedilmektedir. Ayrıca halk edebiyatı ürünlerinden biri olan ninnilerin çocuk yetiştirmenin önemli bir unsuru olarak yaşatılmaya devam ettiği belirtilmekte ve ninnilerden örnekler verilmektedir. Kız isteme, nişan, kına ve düğün süreçlerinden ana hatlarıyla bahsedilmekte, Türklerde evliliklerin çoğunun kendi milletinden insanlarla yapılmasına karşın Passau gibi Türk göçmenlerin az olduğu yerlerde farklı milletlerden yapıldığı ifade edilmektedir. Cenaze ve defin işlemlerinde, cenazenin din görevlisi tarafından yıkanıp kefenlenmesi, mezarın Kâbe yönünde hazırlanması vb. konularda göçmenlerin geçmişte yaşadığı problemlerden söz edilmekte bu nedenle Türklerin cenaze sektörlerini erken dönemde kurdukları dile getirilmektedir.

Yine bu bölümde etnik gıda pazarlarının, telefoncu, kuyumcu, düğün malzemecisi gibi etnik ticaret çarşılarının ve düğün salonları gibi çeşitli eğlence mekânlarının ekonomik yaşama katkılarının yanı sıra köken kültürü ile

sürdürülen bağın korunması bağlamında önem arz ettiğine değinilmektedir. Ardından Almanya eğitim sistemi ve meslek hayatına ilişkin bilgiler örneklenilerek verilmekte, göçmenlerle ilgili diğer bireysel ve kurumlar yapıları olan Konsolosluklar, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Almanya Türklerinin Diyanet Kurumu, Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi, Almanya Müslümanları Komisyonu, Sivil Toplum Örgütleri vb. işlevleri ve bu kurumlarla göçmenlerin iletişimleri ele alınmaktadır.

Aile ve Sosyal Yaşama Yansıyan Gelenek ve Dünya Görüşü adlı ikinci bölüm anlatım, sözlü kültür, iletişim ve performans teorisi olarak kitabın kuramsal kısmını oluşturmaktadır. Yazar, Almanya’da katılımlı, katılımsız gözlemler, yüz yüze görüşmeler, röportajlar, anketler vb. sahada derleme çalışması şeklinde dâhil olduğu yaşamlara ait kişisel anlatılara yer verir ve yaklaşımını anlatı çalışması olarak ifade eder. Bu anlamda, Türklerin Almanya’ya işçi göçüyle başlayan diaspora yaşantılarının tüm süreçlerini içeren, yazarın bireysel hikayelerin kişisel kurguları olarak ifade ettiği Çerkez Pekcan, Nedim Avcıbaş, Medar Bak ve Muhsin Omurca ile yapılan görüşme metinlerinin tamamını izleyen satırlara seçilmiş anlatmalıklar olarak yer verilmektedir. Kişilerin anlatıları ekseninde yaşam deneyimleri kavramlaştırılmaktadır.

Bu bağlamda Türk, Alman, Almanca, Türk kalmak, Türk olmak, Almanlaşmak, Alman olmak, gelenek, görenek, Müslümanlık ve Hristiyanlık, aile ve hısım akrabalık, komşuluk ve hemşerilik, olumlu yaşam deneyimi / başarı, olumsuz yaşam deneyimi/ başarısız” gibi kavramlara dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda “Almancı” şöyle ifade edilmiştir:

“Türkiye’den işçi olarak çalışmaya giden ve uzun süredir Almanya’da yaşayan kişidir. Genellikle yıllık izinlerinde Türkiye’de bulunduğu veya kesin dönüş yaptığında Almancı sıfatıyla adlandırılır. Hatta onun hiç Almanya’ya gitmemiş gerideki ailesi bile Almancıdır. Yaşam tarzı, giyim kuşamı ve ekonomik seviyeleri göç öncesinde, Türkiye’deki Türklere göre farklılaşmıştır. Tavırları Almanlara benzer. Almanya’daki tutumları, dünya görüşünü, düzeni Türkiye’de arar ve bulamayınca eleştirir” (s. 197).

Başarı ve başarısızlık deneyimleri ve hayat tecrübelerinin kavramsallaştırılması örnekler üzerinden ortaya konulmakta, geniş bir perspektifle değerlendirilerek analiz edilmektedir. Bu anlamda destekleyici ve güçlü aile bağları, kökene ait değerler ve kültür ile beslenme, toplumda kabul gören statü sahibi olma, maddi ölçütler, anayurt kimliği ile diaspora kimliğini bütüncül kullanabilme, ailesi dışında başkalarına istihdam sağlayabilme, çalışkanlık, girişimcilik vb. etkenler kişilerin başarı ve başarısızlık değerlerini belirlemektedir.

Bireylerde Kimlik ve Dünya Görüşünün Oluşumuyla İlgili Meseleler adlı üçüncü bölümde Almanya Türklerinin kimlik oluşumlarına ilişkin problemler

objektif olarak tartışılmaktadır. Diasporada ana dilin kullanımının önemine değinilerek anadil eğitimi konusundaki yetersizliklere işaret edilmektedir. Yazar, aile içi bağlar, sosyal sermaye ve etnik işletmeler konularının Almanya Türklerinin analizinde önemini vurgulamaktadır. Almanya Türklerinin birlik, beraberlik ve güven duygusu zemininde geleneksel aile yapısına sahip olmasının kurdukları etnik işletmeleri başarılı şekilde yönetmelerini sağladığına değinen yazar, bu durumu Şahinler Holding, Ege türk, Gazi vb. firmalar üzerinden örneklemektedir. Kültürel baskı ve dışlanmacılığın Almanya Türklerini kendi iş yerlerini kurma ve yönetme konusunda tetikleyici olduğuna dikkat çeken yazar, Türklerin ekonomideki boşlukları fark ederek gıda dışında temizlik, inşaat vb. farklı sektörlerle de yöneldiklerini belirtmektedir. Bununla birlikte yazar, etnik işletmelerin kuruluşunu ve çeşitliliğini Türk toplumunun asimilasyona dirençli olması bağlamında geniş bir şekilde açıklamaktadır.

Özellikle göçün ilk dönemlerinde Türk göçmenlerin kimliklerinden dolayı yabancılaştırılarak kabul görmediklerinin gün yüzüne çıkarıldığı bu bölümde, göçmenlerin kültürel, sosyal ve siyasi boyutta karşılaştığı zorluklarla işaret edilmiştir. Daha önce de belirttiği gibi Almanya Türkleri kendi dillerini konuşabildikleri, kültürlerini yaşayabildikleri gettolar oluşturmuşlardır. Köken kültürünü kaybederek asimile olma korkusu ve bir arada yaşadıkları diaspora toplumuna uyum sağlayamama endişesi Türk-Alman sentezinden oluşan yeni bir toplum yapısı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda göçmen toplum şekillenmiş dolayısıyla kimlik sınırları kaldırılmıştır.

Yazar, Türk ve Alman toplumunun kültürel kodlarını örnekler üzerinden açıklarken aradaki farklılıkların her iki tarafın da gündelik yaşantılarına ve paylaştıkları sosyal alanlardaki iletişimlerine engel teşkil etmemesi gerektiğini ifade eder. Buna karşın siyasi eylemlerde her iki kesimin de kendi kültürel kodları üzerinden çatıştıklarını belirtir. Türklerin kimliklerini ve haklarını savunmak için sorunlarını sözle, müzikle, bildirileriyle gündeme getirmeyi tercih ederken Almanların, dini semboller üzerinden çatıştıklarından bahseder. Bu anlamda özellikle 2011 yılı sonrasında yabancı düşmanlığının Alman ırkçı siyasi partisinde, ırkçı medyada ve internet sayfalarında görüldüğü görsel veriler üzerinden açıklanmaktadır.

Sonuç olarak Almanya'nın göçmenler üzerindeki yabancılık ve uyumsuzluk baskısı probleminin tarihi bir olgu olduğuna değinen yazar, Almanya Türklerinin altmış yıldır sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda atmış olduğu adımların gelecek adına umut vaat ettiğini belirtmektedir.

Yaklaşık 60 yıl önce çalışmak üzere Sirkeci'den elinde bir valizle Münih'teki tren garına inen Türk vatandaşları, uluslararası bir göç sürecini başlatmıştır. Bu bağlamda kitapta, bugün diaspora toplumu olarak Almanya'da yaşayan Türklerin göç olgusuna ait geçirdiği süreç ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel olmak üzere tüm boyutlarıyla birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bu anlamda, yazar tarafından gerçekleştirilen geniş çaplı alan araştırması dâhilinde Türklerin misafir işçilikten yerleşik vatandaşlığa uzanan Almanya göçü olgusuna ilişkin Türk halk bilimine özgü araştırma yöntemi uygulanmaya çalışılmıştır. “Almanya Türkleri” adlı kitap konusu, yöntemi ve içeriği itibariyle halk bilimi disiplini başta olmak üzere sosyal tarih, kültürel tarih, sosyal psikoloji, göç ve kültür araştırmaları ile ilişkili birçok farklı disipline geniş çerçevede ve bütüncül şekilde önemli bir kaynak olacak niteliktedir.